

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه الزهرا

دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی

رساله برای دریافت درجه دکتری در رشته روان‌شناسی تربیتی

موضوع

افزایش درک خواندن و انگیزش خواندن دانش‌آموزان با به کارگیری برنامه طراحی شده بر اساس روش‌های پرسش از نویسندگان، درک خواندن سه وجهی و راه‌کارهای انگیزشی

پژوهشگر: رویا راقبیان

استاد راهنما: دکتر مهناز اخوان تفتی

استاد مشاور: دکتر الهه حجازی

بهار ۱۳۹۱

چکیده

با توجه به دشواری درک خواندن دانش‌آموزان و نبود برنامه مشخص برای بهبود درک خواندن آنها، در این پژوهش، سودمندی برنامه طراحی شده بر اساس نظریه سازه‌سازی گری اجتماعی و روش‌های پرسش از نویسندگان، درک خواندن سه وجهی-تحلیلی، آفریننده و عملی- و راه‌کارهای انگیزشی در افزایش درک خواندن و انگیزش خواندن دانش‌آموزان پسر دوره راهنمایی بررسی شد. به این منظور ۷۱ دانش‌آموز پسر پایه دوم راهنمایی دو کلاس یک مدرسه راهنمایی به طور تصادفی به دو گروه آزمایشی و گواه گماشته شدند. برنامه طراحی شده با استفاده از متن‌های حکایت کهن، نثر امروزی و داستان کوتاه، برای ۳۵ دانش‌آموز گروه آزمایشی در هشت جلسه ۶۰ دقیقه‌ای- پنج جلسه بحث کلاسی و سه جلسه کار گروهی- به کار گرفته شد.

ابزار پژوهش پیش‌آزمون و پس‌آزمون درک خواندن پژوهشگر ساخته دربردارنده خرده‌آزمون‌های حکایت کهن، نثر امروزی و داستان کوتاه؛ پرسشنامه انگیزش خواندن برای سنجش متغیرهای انگیزشی خودکارآمدی در خواندن، علاقه به خواندن، کنجکاوی برای خواندن و انگیزش اجتماعی خواندن؛ و پرسشنامه ارزشیابی برنامه توسط دانش‌آموزان بود.

نتایج تحلیل کوواریانس نشان‌دهنده کارکرد بهتر دانش‌آموزان گروه آزمایشی نسبت به گروه گواه هم در کل آزمون و هم در تمامی خرده‌آزمون‌های درک خواندن بود. همچنین یافته‌های آزمون مک‌نمار نشان‌دهنده بهبود سازه‌های انگیزش خواندن شامل خودکارآمدی، علاقه، کنجکاوی و انگیزش اجتماعی دانش‌آموزان شرکت‌کننده در برنامه بود. تحلیل محتوای پاسخ‌های دانش‌آموزان به پرسش‌های بازپاسخ پرسشنامه نیز نشان داد که شرکت در برنامه موجب شد دانش‌آموزان با روش‌های تازه‌ای برای برخورد با دشواری خواندن آشنا شوند: بحث و گفتگو با دوستان، مراجعه به واژه‌نامه و مطرح کردن پرسش از متن. به علاوه، علاقه دانش‌آموزان شرکت‌کننده در برنامه به خواندن متن‌های حکایت کهن و داستان کوتاه به کار برده شده در برنامه افزایش یافت. همچنین یافته‌ها نشان دادند بیشتر دانش‌آموزان شرکت‌کننده به برنامه علاقه داشتند و خواهان به کارگیری این برنامه در درس ادبیات و دیگر موضوع‌های درسی بودند.

کلید واژه‌ها: درک خواندن، انگیزش خواندن، روش پرسش از نویسندگان، خواندن سه وجهی، راه‌کارهای انگیزشی.

تقدیر و تشکر

در آغاز، پروردگار پاس می‌گویم که فرصت به پایان رساندن این پژوهش را به من ارزانی داشت.

پس از آن، از اساتید و همکارانم، دکتر خانم دکتر اخوان که در روند تکمیل پایان‌نامه راهنمایی‌های سودمندی ارائه نمودند و به خاطر آن‌چه در کلاس درس از ایشان آموختم

و نیز به خاطر تمام خوبی‌هایشان صمیمانه قدردانی می‌نمایم.

از استاد مشاور سرکار خانم دکتر تجازی به خاطر آن‌چه در کلاس‌های درس و انجام این پژوهش از ایشان آموختم و نیز روی خوش و سخنیابی ایشان، بید

پاسکزارم.

از همسرم جناب آقای مهاد اصغرپور، دبیر ادبیات فارسی، به خاطر همکاری ایشان در انجام پژوهش بسیار پاسکزارم.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول - بیان مسأله

۲..... بیان مسأله

۴..... اهمیت و ضرورت پژوهش

۶..... هدف‌های پژوهش

۷..... پرسش‌های پژوهش

۷..... فرضیه‌های پژوهش

۸..... متغیرهای پژوهش

۸..... متغیر مستقل

۹..... متغیرهای وابسته

۹..... درک خواندن

۱۰..... انگیزش خواندن

۱۱..... متغیرهای کنترل

فصل دوم - پیشینه پژوهش

۱۳..... چارچوب نظری پژوهش

عنوان

صفحه

خواندن.....	۱۳
درک خواندن.....	۱۳
خواننده متن.....	۱۵
متن.....	۱۶
فعالیت خواندن.....	۱۷
بافت اجتماعی فرهنگی خواندن.....	۱۷
نظریه سازی گری اجتماعی.....	۱۸
روش پرسش از نویسنده.....	۲۰
جستارها.....	۲۱
امکان اشتباه کردن نویسنده.....	۲۲
بخش بندی کردن متن.....	۲۳
نقش معلم و دانش آموزان در روش پرسش از نویسنده.....	۲۴
روش درک خواندن سه وجهی.....	۲۵
سازه های انگیزش خواندن و روش های پرورش آنها.....	۲۶
خودکارآمدی در خواندن و روش های پرورش آن.....	۲۷

عنوان

صفحه

- علاقه به خواندن و روش‌های پرورش آن..... ۲۹
- کنجکاوی برای خواندن و روش‌های پرورش آن..... ۳۱
- انگیزش اجتماعی برای خواندن و روش‌های پرورش آن..... ۳۲
- پیشینه پژوهشی..... ۳۳
- برخی از پژوهش‌های انجام شده در کشور مرتبط با این پژوهش..... ۳۳
- پژوهش‌های انجام شده در خارج از کشور مرتبط با این پژوهش..... ۳۸
- پژوهش‌هایی که روش پرسش از نویسندگان را به کار گرفته‌اند..... ۳۹
- پژوهش‌های مبتنی بر درک خواندن سه وجهی..... ۴۴
- پژوهش‌هایی که از روش‌های پرورش دهنده انگیزش بهره برده‌اند..... ۴۷

فصل سوم - روش پژوهش

- مقدمه..... ۵۷
- طرح پژوهش..... ۵۷
- شرکت‌کنندگان در پژوهش..... ۵۷
- ابزار پژوهش..... ۵۸
- متن‌های درک خواندن..... ۵۹

عنوان

صفحه

طراحی برنامه به عنوان متغیر مستقل.....	۶۰
آزمون‌های درک خواندن.....	۶۰
پرسشنامه انگیزش خواندن.....	۶۲
پرسشنامه ارزشیابی برنامه.....	۶۴
شیوه گردآوری داده‌ها.....	۶۵
چگونگی به کارگیری برنامه طراحی شده (متغیر مستقل).....	۶۵
به کارگیری برنامه طراحی شده در کلاس درس.....	۶۶
به کارگیری برنامه طراحی شده در گروه‌ها.....	۷۲
گردآوری داده‌های مربوط به درک خواندن.....	۷۳
گردآوری داده‌های مربوط به چگونگی خواندن و متغیرهای انگیزش خواندن.....	۷۴
گردآوری داده‌های مربوط به ارزشیابی برنامه.....	۷۴
روش‌های پردازش داده‌ها.....	۷۵

فصل چهارم - یافته‌های پژوهش

مقدمه.....	۷۷
یافته‌های توصیفی مربوط به وضعیت اولیه خواندن دانش‌آموزان.....	۷۷

عنوان

صفحه

- یافته‌های تحلیل محتوای داده‌های مربوط به متغیر خودکارآمدی در خواندن..... ۸۵
- یافته‌های تحلیل محتوای داده‌های مربوط به متغیر علاقه به خواندن..... ۸۶
- یافته‌های تحلیل محتوای داده‌های مربوط به متغیر کنجکاوی برای خواندن..... ۸۷
- یافته‌های تحلیل محتوای داده‌های ارزشیابی برنامه توسط دانش‌آموزان..... ۸۷

فصل پنجم - بحث و نتیجه‌گیری

- بحث و نتیجه‌گیری..... ۹۱
- بحث و نتیجه‌گیری از وضعیت خواندن دانش‌آموزان پیش از به کارگیری برنامه..... ۹۱
- بحث و نتیجه‌گیری در مورد تأثیر برنامه بر درک خواندن..... ۹۲
- بحث و نتیجه‌گیری در مورد تأثیر برنامه بر انگیزش خواندن..... ۹۴
- خودکارآمدی در خواندن..... ۹۵
- علاقه به خواندن..... ۹۸
- کنجکاوی برای خواندن..... ۹۹
- انگیزش اجتماعی برای خواندن..... ۱۰۰
- نقش دانش‌آموزان در برنامه..... ۱۰۱
- نقش معلم در برنامه..... ۱۰۲

صفحه

عنوان

- ۱۰۳..... بحث و نتیجه‌گیری از ارزشیابی برنامه توسط دانش‌آموزان
- ۱۰۴..... خلاصه و جمع‌بندی
- ۱۰۸..... محدودیت‌های پژوهش
- ۱۰۸..... پیشنهادهای
- ۱۰۸..... پیشنهادهای پژوهشی
- ۱۰۹..... پیشنهادهای کاربردی

منابع

- ۱۱۳..... منابع فارسی
- ۱۱۴..... منابع لاتین

پیوست‌ها

- ۱۲۲..... پیوست ۱- پیش‌آزمون درک خواندن
- ۱۲۵..... پیوست ۲- پس‌آزمون درک خواندن
- ۱۲۸..... پیوست ۳- پرسشنامه انگیزش خواندن (پیش‌آزمون)
- ۱۲۹..... پیوست ۴- پرسشنامه انگیزش خواندن (پس‌آزمون)
- ۱۲۹..... پیوست ۵- پرسشنامه ارزشیابی برنامه توسط دانش‌آموزان

فهرست جدول‌ها

عنوان جدول	صفحه
جدول ۱-۲- تفاوت پرسش‌های درک خواندن و جُستارهای به کار گرفته شده در روش پرسش از نویسنده.....	۲۱
جدول ۳-۴- نمونه‌ای از راهنمای امتیاز دادن به پاسخ‌های دانش‌آموزان.....	۶۲
جدول ۱-۴- اولین سرگرمی انتخاب شده در برنامه روزانه دانش‌آموزان.....	۷۷
جدول ۲-۴- اولویت خواندن در فعالیت‌های روزانه دانش‌آموزان.....	۷۸
جدول ۳-۴- فراوانی و درصد کتاب‌های غیر درسی دانش‌آموز در خانه.....	۷۸
جدول ۴-۴- فراوانی و درصد دفعات رفتن به کتابفروشی برای خرید کتاب.....	۷۹
جدول ۵-۴- فراوانی و درصد عضویت در کتابخانه.....	۷۹
جدول ۶-۴- خودمختاری دانش‌آموزان در انتخاب کتاب.....	۷۹
جدول ۷-۴- دلایل انتخاب کتاب توسط خود دانش‌آموز و توسط دیگران.....	۸۰
جدول ۸-۴- دشواری در خواندن و درک خواندن بر اساس گزارش‌های خود دانش‌آموزان.....	۸۰
جدول ۹-۴- میانگین و انحراف استاندارد امتیازهای آزمون درک خواندن و خُرده آزمون‌های آن.....	۸۱
جدول ۱۰-۴- نتایج تحلیل کوواریانس آزمون درک خواندن و خرده آزمون‌های آن.....	۸۲
جدول ۱۱-۴- نتایج آزمون آماری مک‌نمار مربوط به متغیرهای انگیزش خواندن دانش‌آموزان.....	۸۴
جدول ۱۲-۴- روش‌های برخورد دانش‌آموزان با دشواری‌های خواندن.....	۸۵
جدول ۱۳-۴- موضوع‌های خواندنی مورد علاقه دانش‌آموزان.....	۸۶

فهرست شکل‌ها

صفحه	عنوان شکل
۱۵.....	شکل ۱-۲- اجزای مؤثر بر درک خواندن.....
۱۶.....	جدول ۲-۲- عواملی که بر مهارت‌های خواندن مؤثر هستند.....
۲۵.....	شکل ۳-۲- نظریه سه وجهی استرنبرگ.....

فصل اول

بیان مسأله

بیان مسأله

مهارت خواندن در زندگی انسان از اهمیت فراوانی برخوردار است و با پیشرفت علوم و گسترش فن‌آوری روز به روز بر اهمیت آن افزوده می‌شود. به دست آوردن این مهارت، مانند هر مهارت مهم دیگری، وقت‌گیر و زمان‌بر است (گریوز، جوئل و گریوز^۱، ۲۰۰۴) و باید از مهم‌ترین هدف‌های آموزش و پرورش باشد، زیرا مهارت در خواندن، پایه‌ای برای آموختن همه موضوع‌ها فراهم می‌آورد. فردی که در خواندن مهارت دارد می‌تواند متن را به شکلی روان و بدون کمک دیگران بخواند و آن را بفهمد و با پیام متن از نظر ذهنی تعامل برقرار کند. درک خواندن فرایند بیرون کشیدن و ساختن معنا از متن به طور همزمان و از راه تعامل با متن است (اسنو^۲، ۲۰۰۲).

از نظر **سازایی‌گران شناختی**^۳، وظیفه خواننده متن ساختن معنا از متن است و نه فقط رمزگشایی کردن. خواننده‌ها با استفاده از دانش پیشین و دانش واژگان خود و آگاهی از چگونگی ارتباط این دو با هم، به گونه‌ای پویا معنا را می‌سازند (آنتوناسی و آکالاها^۴، ۲۰۰۶؛ هیلمن، بلییر و راپلی^۵، ۲۰۰۲). **سازایی‌گران اجتماعی**^۶، جنبه‌های اجتماعی خواندن را مورد توجه قرار می‌دهند (هیبرت و رافائل^۷، ۱۹۹۶؛ اسلاوین و مادن^۸، ۲۰۰۱). در حالی که سازایی‌گران شناختی بر سهم دانش‌آموز در ساختن معنی پافشاری دارند، سازایی‌گران اجتماعی تأکید دارند که معنا از راه بحث اجتماعی ساخته می‌شود. به عبارت دیگر، در ساختن معنا نه تنها خواننده متن بلکه بافت اجتماعی و هدف از خواندن نیز سهم دارند. سازایی‌گران اجتماعی، دادن فرصت‌هایی برای درگیر کردن دانش‌آموزان در گفتگوی معنادار در مورد آن چه می‌خوانند را مهم می‌دانند (سنتراک^۹، ۲۰۰۸).

با توجه به اهمیت بافت اجتماعی فرهنگی در درک خواندن (اسنو، ۲۰۰۲)، در این پژوهش از روش‌های مبتنی بر

نظریه سازایی‌گری اجتماعی استفاده شده است. بر اساس روش‌های سازایی‌گر اجتماعی، به‌کارگیری راهبردهای

خواندن و بحث گروهی، انگیزش درونی دانش‌آموزان را برای خواندن پرورش می‌دهد و دانش‌آموزان می‌توانند دانش خود را

---

¹ - Graves, Juel, & Graves

² - Snow

³ - cognitive constructivists

⁴ - Antonaci & O'Callaghan

⁵ - Heilman, Blair, & Rupley

⁶ - social constructivists

⁷ - Hiebert & Raphael

⁸ - Slavin & Madden

⁹ - Santrock

بسازند. در روش‌های سازایی‌گر اجتماعی به خواندن، افراد گروه با همکاری هم معنی را می‌سازند. در این روش‌ها از بحث استفاده می‌شود و به طور معمول بحث با موضوعی از متن یا پرسشی مربوط به مطلبی از متن آغاز می‌شود (بک، مک‌کئون و بلیک،^{۱۰} ۲۰۰۹).

یکی از روش‌های سازایی‌گر اجتماعی به خواندن، **روش پرسش از نویسنده** (بک و مک‌کئون، ۲۰۰۶) است که هدف معناسازی هنگام خواندن برای بهبود درک خواندن دانش‌آموزان است. به این ترتیب، دانش‌آموزان تشویق می‌شوند با درگیر شدن در اندیشه‌های متن، فهم خود را بسازند. روش دیگری که می‌توان از آن برای درگیر کردن دانش‌آموزان در خواندن استفاده کرد، این است که از دانش‌آموزان خواسته شود متن را به سه روش گوناگون پردازش کنند. **روش درک‌خواندن سه وجهی**، سه جنبه تحلیلی، عملی و آفریننده درک خواندن را ترکیب، منسجم و متعادل می‌کند (استرنبرگ، گرنیگورنکو و جاروین^{۱۱}، ۲۰۰۱).

با این که پژوهش‌گران سودمندی روش‌های پرسش از نویسنده و درک‌خواندن سه وجهی را در افزایش درک‌خواندن نشان داده‌اند (بک، مک‌کئون و بلیک، ۲۰۰۹؛ استرنبرگ، گرنیگورنکو و جاروین، ۲۰۰۱)، اما در این روش‌ها، پرورش انگیزش خواندن مورد توجه قرار نگرفته است. این در حالی است که پژوهش‌گران نشان داده‌اند انگیزش خواندن و درک خواندن با هم همبستگی دارند (بیکر و ویگفیلد^{۱۲}، ۱۹۹۹؛ ونگ و گاتری^{۱۳}، ۲۰۰۴). همچنین، مطالعه‌های آزمایشگاهی نشان داده‌اند بهبود انگیزش خواندن، می‌تواند موجب افزایش درک خواندن گردد (گاتری و هیومنیک^{۱۴}، ۲۰۰۴). پژوهش‌های میدانی در بافت کلاس درس نیز نشان داده‌اند انگیزش خواندن، رشد درک خواندن را پیش‌بینی می‌کند (گاتری، هوا^{۱۵}، ویگفیلد، تونکس، هیومنیک و لیتلز^{۱۶}، ۲۰۰۷).

پژوهش‌گرانی که به پرورش انگیزش خواندن دانش‌آموزان توجه داشته‌اند، در برنامه‌ای با عنوان جهت‌گیری مفهومی به خواندن، راهبردهای خواندن را با راه‌کارهای انگیزشی، مانند فراهم آوردن فعالیت‌هایی با مشارکت فعال

¹⁰ - Beck, McKeown & Blake

¹¹ - Stenberg, Grigorenko, & Jarvin

¹² - Baker & Wigfield

¹³ - Wang & Guthrie

¹⁴ - Humenick

¹⁵ - Hoa

¹⁶ - Tonks, Humenic, & Littles

دانش‌آموزان، دادن حق انتخاب به دانش‌آموزان برای انتخاب موضوع پژوهش و کتاب‌ها، استفاده از متن‌های جالب، و ترویج همیاری میان دانش‌آموزان، یکپارچه کردند (گاتری، ویگفیلد، باربوسا، پرنسویچ، توبودا، ویویس^{۱۷} و همکاران، ۲۰۰۴). بنابراین، در این پژوهش اثربخشی برنامه طراحی شده بر اساس روش پرسش از نویسنده، روش درک خواندن سه وجهی و راه‌کارهای پرورش دهنده انگیزش خواندن دانش‌آموزان برای هر چه بیشتر درگیر کردن دانش‌آموزان در خواندن، در افزایش درک خواندن و انگیزش خواندن دانش‌آموزان، بررسی می‌شود.

اهمیت و ضرورت پژوهش

با وجود اهمیت مهارت خواندن و به ویژه درک خواندن، واقعیت‌های موجود در جامعه نشان دهنده کارکرد پایین دانش‌آموزان ایرانی در درک خواندن است. یافته‌های مطالعه بین‌المللی پیشرفت سواد خواندن (پرلز^{۱۸}، ۲۰۰۱) در مورد درک خواندن دانش‌آموزان (که تنها منبع مورد استناد آموزش و پرورش کشورمان در مورد خواندن دانش‌آموزان است) نشان داد ایران از میان ۳۵ کشور شرکت کننده در این مطالعه، در رتبه ۳۲ قرار داشت. یکی از نتیجه‌های آزمون پرلز ۲۰۰۱ نیز نشان می‌دهد کشور ایران از میان ۳۵ کشور شرکت کننده بالاترین تفاوت را میان پاسخ‌های حفظ‌کردنی (درک خواندن در حد بیرون کشیدن مستقیم اطلاعات از متن) و پاسخ‌های دریافتنی (درک خواندن در حد تعبیر و نتیجه‌گیری کردن و به هم پیوند دادن بخش‌های متن و به زبان خود بازگو کردن آنچه در متن آمده) داشته است (کریمی، ۱۳۸۳). در آزمون پرلز ۲۰۰۶ نیز ایران از میان ۴۵ نظام آموزشی جهان، در رتبه ۴۰ بود. نتیجه‌های آزمون‌های پرلز ۲۰۰۱ و ۲۰۰۶ نشان می‌دهند بیشتر دانش‌آموزان ایرانی در درک خواندن کارکرد ضعیفی دارند. البته دلیل کارکرد ضعیف دانش‌آموزان ایرانی در مطالعه پرلز را می‌توان به عامل‌های زیادی نسبت داد؛ از جمله این که متن‌های پرلز از نظر فرهنگی برای دانش‌آموزان ایرانی ناآشنا بودند، متن‌ها در سطحی بالاتر از متن‌های کتاب درسی فارسی دانش‌آموزان بودند، و دانش‌آموزان ایرانی با پرسش‌های پرلز به ویژه پرسش‌هایی که باید به آن‌ها پاسخ‌هایی در حد تعبیر و نتیجه‌گیری کردن و به هم پیوند دادن بخش‌های متن و به زبان خود بازگو کردن آنچه در متن آمده می‌دادند، آشنا نبودند.

برای مشخص شدن این که چه روش‌هایی برای بهبود درک خواندن و انگیزش خواندن در کلاس درس به کار برده می‌شوند مصاحبه‌هایی با معلمان ادبیات فارسی دانش‌آموزان دوره راهنمایی انجام شد. در این مصاحبه‌ها معلوم شد با

¹⁷ - Barbosa, Perencevich, Taboada, & Davis

¹⁸ - PIRLS (Progress in reading literacy study)

این که این معلمان، خواندن را مهارتی مهم می‌دانند که برای آموختن دیگر موضوع‌های درسی لازم است، اما برنامه‌ی درسی خاصی برای بهبود درک‌خواندن دانش‌آموزان وجود ندارد. همچنین مشخص شد معلم‌ها گمان می‌کنند که دانش‌آموزان خودشان می‌توانند آن‌چه را که می‌خوانند درک کنند. در کلاس ابتدا متن‌های کتاب درسی فارسی با صدای بلند خوانده می‌شوند، سپس به چند پرسش درک و دریافت که در پایان هر کدام از متن‌های کتاب فارسی وجود دارند، پاسخ داده می‌شوند و دانش‌آموزان پاسخ‌ها را در کتاب یادداشت می‌کنند. خواندن به شکل فردی و در سکوت در کلاس درس از فعالیت‌های معمول نیست. گاهی معلم‌ها در مورد برخی متن‌های دشوار به ویژه شعرها توضیح می‌دهند و دانش‌آموزان نیز شنونده هستند و یادداشت‌برداری می‌کنند. گاهی وقت‌ها هم دانش‌آموزان در کلاس از روی متن‌ها رونویسی می‌کنند. برای سنجش خواندن نیز پس از آن که دانش‌آموز متنی از کتاب را روخوانی کرد، معلم همان پرسش‌هایی که در گذشته در کلاس به آن‌ها پاسخ داده شده بود از دانش‌آموز می‌پرسد و او آن‌چه را که به خاطر سپرده است، بازگو می‌کند. دانش‌آموزان در انتخاب کتاب برای خواندن در کلاس درس اختیاری ندارند و تنها باید متن‌های کتاب درسی درک کلاس خوانده شود. همچنین به علت حذف پست کتابدار از آموزشگاه‌ها، کتابخانه‌های بسیاری از آموزشگاه‌های کشور تعطیل هستند و دانش‌آموزان دسترسی به کتاب‌های غیردرسی موجود در کتابخانه‌ی آموزشگاه‌ها ندارند.

عوامل یاد شده در بالا علاوه بر این که ممکن است موجب کارکرد پایین دانش‌آموزان ایرانی در آزمون‌های درک خواندن شوند، می‌توانند باعث شوند که عادت به خواندن در آن‌ها پرورش پیدا نکند. آمارهای موجود نشان دهنده‌ی نهادینه نبودن فرهنگ خواندن نزد ایرانیان است (اصغرنژاد، ۱۳۸۰)، که بسیاری از پژوهش‌گران ریشه‌ی آن را پرورش نیافتن عادت به خواندن در دوران کودکی و نوجوانی می‌دانند (امانی، ۱۳۷۸). بنا به گزارش امانی و آذرنوید (۱۳۸۰) در کشور ما کمتر از ۳۰ درصد دانش‌آموزان و دانشجویان کتاب‌های غیردرسی می‌خوانند. همچنین رضوی طوسی و باقری (۱۳۸۹) میزان خواندن (کتاب درسی و غیر درسی، نشریه، مجله، روزنامه، منابع رایانه‌ای و اینترنتی، کتاب‌های مذهبی مانند قرآن و ادعیه) شهروندان تهرانی را در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ مقایسه کردند. یافته‌های آن‌ها نشان داد میزان خواندن از ۹۰ دقیقه در شبانه‌روز در سال ۱۳۸۷ به ۷۶/۱ دقیقه در شبانه‌روز در سال ۱۳۸۸ کاهش یافت.

دشواری درک خواندن دانش‌آموزان و نبود برنامه‌ی مشخصی برای بهبود درک خواندن آن‌ها، مسأله‌هایی هستند که در جامعه‌ی ما به خوبی نمایانند. از سوی دیگر، با ورود به **دوره‌ی نوجوانی**، میزان خواندن دانش‌آموزان به طور محسوسی

کاهش می‌یابد. این امر علت‌های گوناگونی می‌تواند داشته باشد. در این دوره، علاقه‌های تازه‌ای در زندگی نوجوان پیدا می‌شود. توسعه روزافزون بازی‌های رایانه‌ای و گرایش به انجام این بازی‌ها در نوجوانان، تماشای بیش از اندازه تلویزیون و فیلم، وقت‌گذرانی با گروه‌های همسالان، فعالیت‌های بدنی و پرداختن به ورزش آن قدر برای نوجوانان جذابیت دارند که با خواندن رقابت می‌کنند. همچنین اندازه تکالیف درسی در این دوره بیشتر می‌شود. این عامل‌ها می‌توانند سبب کاهش میزان خواندن نوجوانان شوند (پولادی، ۱۳۸۷). با توجه به دشواری‌های موجود، استفاده از روش‌هایی برای بهبود درک خواندن و انگیزش خواندن نوجوانان ضرورت دارد.

این پژوهش می‌تواند دانش ما را در مورد سودمندی روش‌های سازایی‌گر اجتماعی خواندن به کار گرفته شده در پژوهش، یعنی روش پرسش از نویسنده و درک خواندن سه وجهی، و راه‌کارهای انگیزشی در بهبود درک خواندن و انگیزش خواندن دانش‌آموزان افزایش دهد. با استفاده از پرسش‌های طراحی شده در این روش‌ها فرصت‌هایی برای بحث در کلاس و در گروه‌ها در موضوع‌های درسی گوناگون پدید می‌آید و دانش‌آموزان به کمک یکدیگر و با یاری معلم فهمی از متن را می‌سازند. بنابراین، این پژوهش می‌تواند برنامه‌ای مناسب برای افزایش درک خواندن و انگیزش خواندن را در اختیار برنامه‌ریزان آموزش و پرورش و معلمان قرار دهد.

هدف‌های پژوهش

هدف اصلی از این پژوهش طراحی و به کارگیری برنامه‌ای است که روش پرسش از نویسنده و روش درک خواندن سه وجهی و راه‌کارهای انگیزش دهنده را برای افزایش درک خواندن و انگیزش خواندن دانش‌آموزان دوره راهنمایی ترکیب می‌کند، تا یافته‌های به دست آمده از این پژوهش، در برنامه‌ریزی‌های آموزشی برای تسهیل درک خواندن و بهبود انگیزش خواندن دانش‌آموزان به کار گرفته شوند.

هدف‌های فرعی این پژوهش نیز به قرار زیر هستند:

- توصیف چگونگی خواندن دانش‌آموزان پیش از شرکت در برنامه، و
- ارزشیابی برنامه توسط خود دانش‌آموزان تا علاقه‌مندی آن‌ها به برنامه و به کارگیری آن در موضوع درسی ادبیات فارسی و دیگر موضوع‌های درسی مشخص شود.

پرسش‌های پژوهش

- ۱- وضعیت خواندن دانش‌آموزان پیش از به کارگیری برنامه چگونه است؟
- ۲- آیا شرکت در برنامه طراحی شده درک خواندن دانش‌آموزان شرکت کننده در برنامه را افزایش خواهد داد؟
- ۳- آیا شرکت در برنامه انگیزش خواندن (خودکارآمدی در خواندن، علاقه به خواندن، کنجکاوی برای خواندن و انگیزش اجتماعی) دانش‌آموزان شرکت کننده در برنامه را افزایش خواهد داد؟
- ۴- چگونه شرکت در برنامه خودکارآمدی دانش‌آموزان شرکت کننده در برنامه را افزایش خواهد داد؟
- ۵- دانش‌آموزان شرکت کننده در پژوهش چه علاقه‌های تازه‌ای را پرورش می‌دهند؟
- ۶- دانش‌آموزان شرکت کننده در پژوهش، برای خواندن چه موضوع‌هایی کنجکاوی نشان می‌دهند؟
- ۷- دانش‌آموزان شرکت کننده در برنامه، برنامه را چگونه ارزشیابی می‌کنند؟

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه‌های این پژوهش با توجه به مسأله‌های پژوهش که در بیان مسأله مطرح شدند و با توجه به هدف پژوهش و نیز بر مبنای پژوهش‌هایی که اثربخشی هر یک از روش‌های پرسش از نویسندگان (مانند پژوهش‌های بک، مک‌کئون و بلیک، ۲۰۰۹؛ ریچنبرگ^{۱۹}، ۲۰۰۸)، و درک خواندن سه وجهی (مانند گریگورنکو، جاروین و استرنبرگ، ۲۰۰۲) را در درک خواندن دانش‌آموزان نشان داده‌اند و نیز پژوهش‌هایی که اثر بخشی راه‌کارهای انگیزشی را در افزایش انگیزش خواندن دانش‌آموزان نشان داده‌اند (مانند پژوهش‌های گاتری، ویگفیلد و ون‌سکر^{۲۰}، ۲۰۰۰؛ گاتری، ویگفیلد و همکاران، ۲۰۰۴؛ و گاتری، هوا و همکاران، ۲۰۰۷) مطرح می‌شوند. در این پژوهش که از روش‌های نام برده شده در بالا برای افزایش درک خواندن و انگیزش خواندن دانش‌آموزان استفاده شده است، فرضیه‌ها را می‌توان مطرح نمود.

دانش‌آموزان گروه آزمایشی نسبت به گروه گواه، به طور معناداری کارکرد بهتری در پس‌آزمون درک خواندن دارند. همچنین از آن جا که بافت این مطالعه متن‌های ادبی به زبان فارسی - حکایت‌های کهن فارسی، نثر امروزی و داستان کوتاه - است، فرضیه‌های زیر نیز مطرح می‌گردند:

¹⁹ - Reichenberg

²⁰ - VonSecker

دانش‌آموزان گروه آزمایشی نسبت به گروه گواه، به طور معناداری کارکرد بهتری در هر سه خرده‌آزمون حکایت‌های کهن، نثر امروزی و داستان کوتاه از پس‌آزمون درک خواندن دارند.

انگیزش خواندن (خودکارآمدی در خواندن، علاقه به خواندن، کنجکاوی برای خواندن، انگیزش اجتماعی برای خواندن) دانش‌آموزان شرکت‌کننده در برنامه از پیش‌آزمون به پس‌آزمون افزایش می‌یابد.

متغیرهای پژوهش

در این بخش، متغیرهای پژوهش معرفی شده و از نظر مفهومی و عملیاتی تعریف می‌شوند.

متغیر مستقل

متغیر مستقل در این پژوهش، آموزش بر اساس برنامه طراحی شده با توجه به روش پرسش از نویسنده، روش درک خواندن سه وجهی و راه‌کارهای انگیزشی، برای افزایش درک خواندن و انگیزش خواندن آن‌ها است.

تعریف مفهومی متغیر مستقل

برای تعریف مفهومی متغیر مستقل، هر یک از روش‌ها به درک خواندن که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته‌اند، تعریف خواهند شد.

روش پرسش از نویسنده

روش پرسش از نویسنده، روشی بر اساس نظریه‌سازی‌گری اجتماعی است با این هدف که دانش‌آموزان بتوانند هنگام خواندن متن معنا را بسازند تا درک خواندن آن‌ها بهبود پیدا کند (بک و مک کئون، ۲۰۰۶).

روش درک خواندن سه وجهی

روش درک خواندن سه وجهی بر اساس نظریه‌ی هوش سه وجهی استرنبرگ (۱۹۸۵، ۱۹۹۷)، سه جنبه‌ی تحلیلی، عملی و آفریننده‌ی درک خواندن را ترکیب، منسجم و متعادل می‌کند. در این روش از دانش‌آموزان خواسته شود متن‌ها را به سه روش تحلیلی، عملی و آفریننده پردازش کنند (استرنبرگ، گرنیگورنکو و جاروین، ۲۰۰۱).